

OPȚIUNI FILOLOGICE: IEZ. 1:4

PROF. DR. IOANA COSTA

Universitatea din București

ioanacosta@yahoo.com

Abstract: *Electrum*/ ἤλεκτρον is attested in Bible only in the book of Ezekiel. As the meaning of the Latin/Greek term is ambivalent, „alloy of gold and silver” and „amber”, the various translations of these passages reflect either the manner it was understood or the manner it seemed appropriate to be rendered. Basically defined by the colour, the alloy or the amber was preferred by translators and/or authors of commentaries for its literary qualities, as image or pleasant-sounding term.

Keywords: Ezekiel; *electrum*; alloy; amber; colour; translation.

1. Iezechiel: porunci și fapte

Misiunea profetică a lui Iezechiel este marcată de porunci contradictorii, cărora pare să le fi răspuns¹ cu o coerență de profunzime, deductibilă dintr-o succesiune de acte misterioase, greu inteligibile. Seria actelor cu valoare profetică este deschisă de reacția fizică² a lui Iezechiel la experiența copleșitoare a viziunii tetramorfului, a făpturilor înaripate, cu trăsături amestecate³, și a dezvăluirii slăvii lui Dumnezeu: el cade cu fața la pământ în umilință. Căzut la pământ, profetul aude porunca de a se

¹ Iezechiel are un singur moment de reținere în fața unei porunci divine (vv. 4:12-15): „în bălgar de scîrnăvie de om le vei coace, sub ochii lor, și vei zice: «Așa spune Domnul, Dumnezeul lui Israel: ‘Astfel vor mîncă fiii lui Israel necurătenii în [mijlocul] neamurilor.’»” Și am spus: «Nu așa, Doamne, Dumnezeule al lui Israel! Iată că sufletul nu mi-a fost pîngărit în necurătenie și nu am mîncat mortăciune și nici ce a fost sfîșiat de sălbăticiuni, de cînd m-am născut și pînă acum, și nici nu am pus gura pe vreun fel de carne învechită.» Și mi-a spus: «Uite că ți-am dat bălgar de vită în loc de bălgar de om și îți vei coace turtele pe el.»”

² O regăsim, simbolic, ca răspuns la chemarea profetică a lui Isaia (6:5).

³ Aceste făpturi hibride amintesc oarecum de un pasaj din *Cosmogonia* lui Berossos (preot caldeean al lui Marduk pe la 270 î.H): „A fost un timp, așa spune el, în care «Totul» era întuneric și apă și atunci au luat ființă viețuitoarele diferite și de o conformație ciudată. Căci atunci ar fi luat naștere oamenii cu două aripi, unii chiar cu patru aripi și cu fața dublă; de asemenea, unii care aveau un trup și două capete, unul bărbătesc și altul femeiesc. Alții aveau două sexe, masculin și feminin. O altă parte din oameni aveau picioare și coarne de capră, o altă parte aveau picioare de cal, în spate fiind cum sunt caii, iar în față avînd chip de om, așadar de forma hipocentaurilor. Tot atunci ar fi luat naștere și taurii cu cap de om, precum și cîinii cu patru trupuri, la spate cu cozi de pește. Ar mai fi fost cai cu capul de cîine și de om.” (*Gîndirea asiro-babiloniană în texte*, traduceri de Athanase Negoită, Bibliotheca Orientalis, București, 1975, pp. 52-55).

ridica. Stînd drept pe picioarele sale, profetului i se poruncește să plece pentru a predica. I se ordonă să iasă în cîmp și să se închidă în casă; i se ordonă să rămînă imobilizat și i se cere, imediat după aceea, să acționeze. Iezechiel, chiar la începutul misiunii sale profetice, în care avea menirea de a purta cuvîntul lui Dumnezeu, pare să fie atins de paralizie și afazie; profetului îi este redată capacitatea de a vorbi în 33:21 *sq.*, așa cum i se promisese: cele două acțiuni își păstrează coerența doar dacă enunțul din v. 27 se împlinește o singură dată, și anume în 33:21 *sq.* Pare însă greu de admis că pe tot parcursul capitolelor 4-33 Iezechiel este un profet care păstrează tăcerea, mut; în egală măsură, acțiunile lui sunt firești în virtutea enunțului din 3:27, dar imposibil de armonizat cu paralizia care i-a fost anunțată în 3:25-26 și i-a fost ridicată în 33:22. Pentru rezolvarea acestor incoerențe au fost propuse numeroase soluții, plauzibile prin nuanțările și aproximările pe care le aduc. Tăcerea profetului putea fi relativă: el se definește prin calitatea sa de vorbitor, chiar dacă uneori păstrează tăcerea. Tăcerea lui Iezechiel putea fi selectivă: el nu mai acționează ca un profet care îi îndeamnă pe oameni la pocăință, ci profețește venirea sfîrșitului. Tăcerea profetului era unilaterală: el le vorbește oamenilor în numele lui Dumnezeu, dar nu Îi vorbește lui Dumnezeu în numele oamenilor, renunțînd să mai încerce o reconciliere între cele două părți. Profetul – într-o altă posibilă interpretare a tăcerii impuse – nu mai vorbea în public: mulțimea venea la el acasă pentru a-l asculta. În sfîrșit, abordarea istorico-critică a explicat textul, în forma lui prezentă, ca rezultat al unei deteriorări a manuscriselor.

Tăcerea lui Iezechiel este pecetluită simbolic de cartea cu gust de miere pe care o înghite. Episodul este comparabil în linii mari cu Ier. 1:9, unde mîna lui Dumnezeu atinge buzele lui Ieremia; în schimb, investirea lui Moise (Ex. 4:12: „Eu îți voi deschide gura”) ține de o verbalizare a mesajului divin și nu se concretizează într-un act vizibil. Trăsătura particulară a atingerii buzelor lui Isaia cu un cărbune din vatră (Is. 6:6 *sq.*) poate fi interpretată ca o prelucrare a unui element ce nu putea să lipsească într-o relatare a investiturii; transferarea cuvîntului lui Dumnezeu asupra lui Isaia prin atingerea buzelor se transformă (Is. 6) într-o pregătire a buzelor pentru a primi cuvîntul divin⁴. În cazul lui Iezechiel, rolul mesagerului de a transmite cuvintele cuiva către altcineva este simbolizat printr-o imagine memorabilă, realizată în doi timpi: i se înmînează un sul (v. 2:9, *κεφαλὴ βιβλίου*) pe care este înscris mesajul divin, indicat prin trei componente (v. 2:10): bocet și cînt și vai; i se cere apoi (v. 3:1 *sqq.*) să mănînce sulul⁵.

⁴ *Vide* (ca indiciu opus) 3Reg. 22:22 („voi merge și voi fi duh mincinos în gura tuturor profetilor lui”).

⁵ Dincolo de insolitul situației, episodul este marcat de cîteva detalii concrete care atrag atenția. Termenul *kephalis* (diminutiv al lui *kephale*, „cap”) este atestat cu același înțeles în 2Ezr. 6:2. Textul scris pe ambele părți ale sulului (de papirus) apare ca o raritate în documentele scoase la lumină de arheologie; explicațiile țin atît de natura fragilă a materialului – a cărui flexibilitate limitată suportă arareori inscripționarea pe verso, *i.e.* partea în care fibrele vegetale sunt dispuse vertical – cît și de obiceiurile de păstrare și de lectură, care constau în rularea și derularea succesivă a sulului, cu efecte destructive asupra feței exterioare. (Dintre monumentele lingvistice, cel mai vechi papirus ebraic

Învestirea lui Iezechiel ca mesager este desăvârșită simbolic prin înghițirea sulului pe care este înscris mesajul divin⁶. Porunca de a-l mânca echivalează cu transformarea sulului în parte componentă – și esență – a lui Iezechiel, care își va purta mesajul pe toată durata misiunii sale⁷.

Episodul cărții înghițite are un ecou în literatura bizantină, în condacul lui Roman Melodul⁸, pe care sursele hagiografice îl arată primind, în noaptea de Crăciun, un sul: el îl înghițe și, inspirat, compune a doua zi, în amvonul Bisericii Fecioarei, din Constantinopol, primul dintre cele mai bine de o mie de imnuri prin care a statornicit acest nou gen poetic.

2. Miere, chihlimbar, *electrum*

Cuvintele lui Dumnezeu sunt ca mierea, *vide* Ps. 118:103: mierea este definită prin caracteristica ei gustativă, așa cum indică precis textul de față, „plină de dulceață”. Termenul grecesc (*γλυκύζον*) este un *hapax*, fiind atestat numai în cartea lui Iezechiel, în acest episod care nu îngăduie un echivoc semantic. Pe de altă parte însă, mierea pare să ofere o cromatică perfect armonizată cu pasaje memorabile ale

este Mur. 17, un palimpsest scris în paleoebraică, datînd din sec. al VIII-lea sau prima parte a sec. al VII-lea î.H.; este o scrisoare originală, peste care au fost scrise mai multe nume de persoane. Majoritatea sulurilor descoperite la Qumran sunt din pergament, dar printre ele sunt și câteva papirusuri. Dintre papirusurile grecești cu texte din VT, cel mai vechi pare să fie Pap. John Rylands Gk. 458, conținînd fragmente din Deut. 23-28, din sec. al II-lea î.H.).

⁶ Strict formal, episodul amintește de povestea golemului: creație a înțelepților, a celor apropiați de Dumnezeu, un golem, modelat din lut, putea primi puterea de a vorbi dacă i se punea în gură o tăbliță de lut, pe care era înscris un cuvînt, ori un pergament cu o incantație.

⁷ Grigorie cel Mare interpretează pasajul (Omilia I.9) într-o tensiune a cuvîntului și tăcerii: dacă Iezechiel nu s-ar fi supus poruncii de a transmite cuvîntul, L-ar fi supărat cu tăcerea sa pe Domnul (*de suo silentio exasperasset*), pentru că, așa cum cei răi îl supără pe Domnul făcînd sau spunînd răutăți, tot așa cei buni îl supără uneori tăcînd atunci cînd ar fi bine să vorbească (*quia reticent bona*). Sulul pe care îl primește profetul din mîna Domnului este Scriptura însăși: el este rulat (*liber autem inuolutus est*), așadar conține textul închis al scrierilor sacre, în care inteligența comună nu poate pătrunde cu ușurință (*ut non facile sensu omnium penetretur*), dar se desface sub ochii profetului, pentru că pasajele obscure ale scrierilor sfinte se limpezesc dinaintea predicatorilor. Sulul scris pe ambele părți sugerează, în interpretarea lui Grigorie cel Mare, un conținut alegoric, interior, dublat în exterior de istoria omenească. Scrisul ascuns înăuntru aducea făgăduința nevăzutelor, în vreme ce textul din afară punea ordine în lumea vizibilă, prin precepte. Era scris în interior, pentru că promitea bunurile cerești, iar în exterior, pentru că dădea învățătură despre rînduirea bunurilor lumești. Cîntul scris pe sulul lui Iezechiel poate fi un cîntec de bucurie ori unul de jale. Scriptura așază cîntul cel mai adesea în contextul bucuriei: cînd Dumnezeu și-a trecut cu bine poporul prin Marea Roșie, Moise și fiii lui Israel au înălțat un cînt de slavă Domnului (Ex. 15:1); după ce și-a învins dușmanii, David i-a cîntat un cînt Domnului (2Reg. 22:1). Grigorie cel Mare înțelege *carmen* din acest verset în sensul pozitiv al termenului, de cînt de bucurie: *quia igitur pene semper in bono carmen ponere Scriptura sacra consuevit, ita a nobis etiam in hoc loco debet intelligi*. Bocetele (*lamentationes*), cîntul (*carmen*) și imprecăția (*uae*) sunt parte a sulului pe care l-a primit profetul; bocetul este adus de căința pentru păcatele săvîrșite; cîntul anunță bucuriile de care vor avea parte cei drepti; imprecățiile sunt menite condamnării păcătoșilor.

⁸ *Vide* Răzvan Ionescu, *Cînd sfinții mergeau la teatru. Ecouri dintr-un altfel de Bizanț*, București, 2007, p. 115.

cărții. Primul dintre ele precedă momentul sulului de papirus: viziunea lui Iezechiel la râul Chobar este dominată de *electrum* (gr. ἤλεκτρον), un termen cu dublu înțeles în greacă (și în latină, care l-a preluat fără modificări formale ori semantice): „chihlimbar” sau „un aliaj de aur cu argint” (vide Plinius, *Naturalis historia*, 33.81). Lexiconul Lust⁹ îi dă aici această din urmă interpretare, ca și în celelalte două pasaje din cartea lui Iezechiel în care mai apare (1:27 și 8:2). Termenul ebraic corespunzător, *ḥasmal*, nu este cunoscut, iar cel acadian înrudit, *elmešu*, este de asemenea folosit pentru a descrie o apariție strălucitoare a lui Dumnezeu¹⁰.

Lucirea metalică apăruse și în descrierea celor patru făpturi din viziunea lui Iezechiel (v. 1:7): „Și picioarele le [erau] drepte, labelle le [erau] înaripate, și scînteii ca arama ce străfulgeră, iar aripile lor [erau] sprintene.” Grigorie cel Mare, în Omilia I,4 (cap. 5), interpretează arama menționată aici ca o referire la glasul predicatorului: luciul aramei ori arama încinsă (lat. *aspectus aeris candentis*) este o aluzie la glasul celor ce predică, în care se îmbină sunetul și focul. Scînteile aramei (lat. *scintillae*) sunt cuvintele, delicate și mărunte: arama incandescentă aruncă scînteii, pentru că predicatorii nu reușesc să pună în cuvinte decît într-o mică măsură focul care arde în ei. *Electrum*, aramă, miere: au în comun lucirea caldă, care se transferă, treptat, în cuvînt.

Dincolo de sensul pasajului 1:4, pe care îl putem înțelege în sine, în descendența textelor veterotestamentare și în interpretările ulterioare – în primul rînd (cronologic vorbind) patristice –, ne aflăm în fața unei opțiuni de redare a textului grecesc în limba română; impasul nu își pierde intensitatea dacă pornim de la textul ebraic (unde apare, cum am văzut, un *ḥapax*), așa cum rămîne egal sieși dacă pornim de la textul latinesc, unde ambiguitatea chihlimbar/aliaj de aur și argint este transplantată de-a dreptul din greacă; nu se risipește nici la traducerea în alte limbi moderne, care au ales să folosească termeni diferiți pentru chihlimbar *vs* aliaj de aur și argint.

Pasajele din *Iezechiel* în care apare termenul ἤλεκτρον sunt următoarele:

1:4. *și am privit și, iată, o suflare ridicîndu-se s-a pornit dinspre miazănoapte, și un nor mare în ea, și o strălucire de jur-împrejurul ei, și un foc străfulgerînd, iar în mijlocul lui – ca o vedenie de aur cu argint în mijlocul focului și o strălucire în el. / ὡς ὄρασις ἤλεκτρον /*

1:27. *Și am văzut ca o arătare de aur cu argint din [acea] vedenie de la mijloc în sus, iar de la mijloc în jos, din [acea] vedenie, am văzut ca o vedenie de foc și strălucirea împrejurul ei. / ὡς ὄψιν ἤλεκτρον /*

8:2. *și am privit și, iată: o înfățișare de bărbat, de la mijloc și pînă jos [era] foc, iar de la mijloc în sus, ca o vedenie de aur cu argint. / ὡς ὄρασις ἤλεκτρον /*

Dacă optăm pentru o traducere de tipul „aliaj (natural) de aur și argint” (aproximativ), creăm o falsă concurență pasajelor în care sunt înregistrate *expressis verbis* denumirile acestor metale, fie împreună (ca pereche sau ca înseriere), fie separat (ori aur, ori argint), *vide infra*.

⁹ Johan Lust, Erik Eynikel, Katrin Hauspie (ed.), *Greek-English Lexicon of the Septuagint*, Stuttgart, 2003².

¹⁰ *Vide* Anchor Bible: *Ezekiel 1-20*, Moshe Greenberg (ed.), p. 43.

Aceste metale sunt menționate aparte, într-o ordine indiferentă (ca în: 7:19 „Argintul lor va fi azvîrlit prin piețe/ și aurul lor va fi disprețuit./Sufletele lor nu-și vor găsi sațul,/ iar pîntecele lor nu se vor umple:/ căci [aceasta] era cauza pentru nelegiuirile lor”; 16:13 „Și ai fost împodobită cu aur și cu argint, și veșmintele [ți-au fost] de în subțire, și [văluri de] lînă și broderii. Ai mîncat făină albă și untdelemn și miere și te-ai făcut frumoasă tare”; 16:17 „Și ți-ai luat lucrurile cel de fală din aurul Meu și din argintul Meu, din care ți-am dat, și ți-ai făcut chipuri bărbătești și te-ai desfrînat cu ele”; 28:4 „Oare în știința ta ori în chibzuința ta/ ți-ai dobîndit puterea și aurul și argintul din cămările tale?”; 38:13 „Daba și Daidan și negustorii carchedonieni și toate satele lor îți vor spune: ‘Tu ai venit ca să faci jaf și să iei prăzile? Ți-ai strîns adunarea ca să iei argint și aur, să scoți avuția, să iei prăzile?’”), sau într-o serie de metale/materii prețioase (27:12 „Calcedonienii făceau negoț cu tine, pentru mulțimea puterii tale întregi, argint și aur și fier și cositor și plumb ți-au dat pentru tîrgul tău”; 28:13 „în desfătarea grădinii lui Dumnezeu erai;/ ți-ai pus toate pietrele nestemate,/ sardiu , și topaz, și smarald,/ și granat, și safir, și iaspis,/ și argint, și aur, și liguriu,/ și agat, și ametist,/ și chrisolit, și beril, și onix,/ și ți-ai umplut de aur cămările și tainițele din tine,/ din ziua cînd ai fost zidit”). În alte pasaje apar separat, fie aurul (27:22 „Negustorii din Saba și Ragma făceau negoț cu tine cu cele dinții mirodenii și pietre nestemate: ei ți-au dat aur pentru tîrgul tău”; 28:13 „în desfătarea grădinii lui Dumnezeu erai;/ ți-ai pus toate pietrele nestemate, sardiu, și topaz, și smarald,/ și granat, și safir, și iaspis,/ și argint, și aur, și liguriu,/ și agat, și ametist,/ și chrisolit, și beril, și onix,/ și ți-ai umplut de aur cămările și tainițele din tine,/ din ziua cînd ai fost zidit”), fie argintul (22:18 „Fiule de om, iată: [cei din] casa lui Israel au ajuns pentru Mine cu toții amestesc de aramă și fier și cositor și plumb; sunt amestecați în mijlocul argintului”; 22:20 „Așa cum se adună argint și aramă și fier și cositor și plumb în mijlocul cuptorului ca să se aștze focul în el, să se topească, tot așa vă voi aduna în urgia Mea și vă voi strînge și vă voi topi”; 22:22 „Așa cum se topește argintul în mijlocul cuptorului, tot așa vă veți topi [și voi] în mijlocul lui; și veți cunoaște că Eu, Domnul, Mi-am revărsat mînia asupra voastră”).

3. Mărturia textelor patristice

Interpretările patristice ale pasajului indică fără echivoc sensul „aliaj de aur și argint”. În Omilia I.2 a lui Grigorie cel Mare (cap. 14), vedenia strălucitoare din mijlocul focului, *species electri*, este însuși *Christus Iesus Mediator Dei et hominum*, mijlocitorul între Dumnezeu și oameni. *Electrum* este făcut din aur și argint: în amestecul lor, argintul primește ceva din lucirea aurului, iar aurul își temperează strălucirea alături de argint. În Fiul lui Dumnezeu, natura umană se unește cu cea divină, iar din această uniune omenescul se înalță înspre gloria divină, iar divinul își estompează intensitatea strălucirii, pentru a putea fi contemplat de ochii oamenilor (*ET DE MEDIO EIVS QVASI SPECIES ELECTRI, ID EST DE MEDIO*

IGNIS. *Quid electri species, nisi Christus Iesus Mediator Dei et hominum designatur? Electrum quippe ex auro et argento est. In electro dum aurum argentumque miscetur, argentum ad claritatem crescit, aurum uero a suo fulgore pallescit.*)

4. Mărturiile anticilor. Plinius

Ce știm despre *electrum* de la antici provine în mare parte din textul enciclopediei lui Plinius¹¹, în care se regăsește, firesc, suprapunerea terminologică chihlimbar-aliaj de aur și argint. Pasajul cel mai concis care definește metalul *electrum* este 33.80: „Orice tip de aur conține argint, într-o proporție variabilă, uneori o zecime, alteori o optime. [...] Atunci când proporția este de o cincime, metalul este numit *electrum*. Mici așchii (*scobes*) de felul acesta se găesc în aurul extras din puțuri (*canaliense*). Se face însă și în mod artificial electru, adăugând argint la aur; dar când proporția depășește o cincime, metalul nu opune nicio rezistență dacă e bătut pe nicovală.” Apar diverse precizări suplimentare în 33.81, 36.46. Ca denumire a chihlimbarului, *electrum* apare la Plinius în 37.31-47, unde sunt înseriate nu mai puțin de 18 posibile surse ale acestui prețios dar al naturii, între care: surorile lui Faeton plîng cu lacrimi de chihlimbar (*electrum*), numit astfel pentru că Soarele era numit „Strălucitorul” (*elector*); în capătul golfului Adriaticii, pe stînci inaccesibile, cresc arbori care, la răsăritul Cînelui, fac să curgă această gumă (*cummi*); extras din pămînt în Liguria; format în *Hammonos nesos*, unde a murit Faeton; apărut din urina linxului – de la mascul, când este roșatic și de culoarea focului, de la femelă, când este mai pal și mai alb; în Britania, chihlimbarul curge din niște pietre numite *electridae*; într-un estuar al Oceanului, chihlimbarul era o secreție a mării înghețate, iar locuitorii îl foloseau ca lemn de foc și îl vindeau vecinilor lor, teutonii; alții cred că era „un fel de secreție a razelor de soare: când, la asfințit, acestea cad cu putere asupra pămîntului, lasă în el o sudoare grasă care mai apoi este aruncată de valurile Oceanului pe țărmurile Germaniei. Într-un mod asemănător se produce și în Egipt, unde numele îi este *sacal*, precum și în India, unde indienii îl preferă tămîiei și îl folosesc în locul acesteia”; lacul Cephisis, pe care maurii îl numesc *Electrum*, când este încălzit de razele soarelui, face să iasă din mîl chihlimbar, care plutește pe apă; lângă Sirta cea Mare se află Grădina Hesperidelor și balta *Electrum*, unde cresc plopi din vârful cărora chihlimbarul cade în baltă; în India există un riu Hypobarus, care izvorăște de lângă un munte împădurit ai cărui arbori fac chihlimbar; pe insula Serita crește un soi de cedru din care chihlimbarul cade pe stînci; în Numidia se formează din mîl; se formează dincolo de India, din lacrimile vărsate de păsările meleagride care-l plîng pe Meleagru.

Dincolo de lunga listă a minunatelor surse de chihlimbar, Plinius are o certitudine (37.42): „Chihlimbarul, este o certitudine, se formează în insulele

¹¹ Vide Plinius, *Naturalis historia. Enciclopedia cunoștințelor din Antichitate*, Ioana Costa (ed.), 6 vol., Polirom, Iași, 2001-2004.

Oceanului de miazănoapte, iar germanii îl numesc *glaesum*; de aceea și ai noștri au dat numele de Glaesaria uneia dintre aceste insule, atunci când Caesar Germanicus a condus acolo manevrele flotei; barbarii o numeau Austeravia. Chihlimbarul se formează din măduva care curge dintr-o specie de pin, așa cum guma (*cummi*) din cireș sau rășina din pini țîșnește dintr-un exces de lichid. Devine solidă la ger sau sub influența vremii ori a mării, atunci când valurile, umflându-se, le smulg din insule: atunci este aruncat pe țârm și e purtat atît de ușor, încît pare să plutească la suprafață, fără să se ducă la fund.”

Există numeroase varietăți de chihlimbar (37.48): „dintre ele, cea albă are mireasma cea mai plăcută, numai că nici aceasta, nici cea de culoarea cerii nu sunt prețuite. E socotită de cea mai mare valoare cea roșiatică, și încă și mai mult dacă este transparentă, cu condiția ca strălucirea să nu-i fie excesivă: ceea ce place este o înfățișare de foc, nu focul propriu-zis. Varietatea cea mai elogiată e cea „de Falern” (*falernum*), numită așa după culoarea vinului: este transparentă, cu o luminozitate dulce; este apreciată și dacă are o nuanță blîndă de miere topită.”

Culoarea chihlimbarului este atît de însemnată în definirea lui, încît numele i se transformă într-un reper cromatic, e.g. 37.154 („*crateritis* are o culoare de mijloc între topaz /*chrysolithos* și chihlimbar /*electrum*”), 24.161 („planta *achaemenis* are culoarea chihlimbarului, e lipsită de frunze și crește la taradastili din India”).

5. Din traducerile românești

Traducerile românești ale cărții lui Iezechiel atestă dubla echivalare a termenului *electron/electrum*. Iată cîteva exemple: „și am privit și, iată, o suflare ridicîndu-se s-a pornit dinspre miazănoapte, și un nor mare în ea, și o strălucire de jur-împrejurul ei, și un foc străfulgerînd, iar în mijlocul lui – ca o vedenie de aur cu argint în mijlocul focului și o strălucire în el” (*Septuaginta*, ediția Polirom-NEC, vol. 6.2, 2008); „și m’am uitat; și, iată, un vînt vîrtej venea dinspre miazănoapte, și un nor mare într’însul, și strălucire împrejurui și foc sclipitor, iar în mijlocul lui ca și cum ar fi fost o arătare de chihlimbar în mijlocul focului, și strălucire într’însa” (*Biblia sau Sfînta Scriptură*, Ediție jubiliară a Sfîntului Sinod, Bartolomeu Valeriu Anania, 2001); „m-am uitat, și iată că a venit de la miazănoapte un vînt năprasnic, un nor gros, și un snop de foc, care răsîndea de jur împrejur o lumină strălucitoare, în mijlocul căreia lucea ca o aramă lustruită, care ieșea din mijlocul focului” (*Biblia de studiu pentru o viață deplină*, Versiunea D. Cornilescu, 2000); „eu priveam și iată venea dinspre miazănoapte un vînt vijelios, un nor mare și un val de foc, care răsîndea în toate părțile raze strălucitoare; iar în mijlocul focului strălucea ca un metal în văpaie” (*Biblia sau Sfînta Scriptură*, cu aprobarea Sfîntului Sinod, Justinian, 1968); „și iată ce mi s-a arătat: O vifoniță venea dinspre miază-noapte, un nor mare, un foc strălucitor, care vărsa strălucire în juru-I, iar din mijlocul lui se arăta un punct luminos ca electrul băgat în văpaie” (*Biblia*, Vasile Radu, Gala Galaction, 1939); „și văzui și iată, vînt rădicîndu-se ieșia de la miazănoapte, și nor mare întru el, și

strălucire preîmprejurul lui, și foc fulgerînd. Și în mijlocul lui – ca vederea chehribariului în mijlocul focului și lucire într-un el” (Biblia de la 1688); „și am văzut, și, iată, un vînt ridicîndu-să ieșea despre miiazănopate și un nor mare într-însul și lumină împrejurul lui și foc strălucitoriu. Și în mijlocul lui ca o vedere de chihlimbării (a) în mijlocul focului și lumină într-însul” (Biblia de la Blaj, 1795); „și am văzut; și, iată, vînt de volbură venia de cătră crivețu și nor mare și foc învolvînd și strălucire împrejurul lui, și din mijlocul lui ca frumseța celui ales, adecă din mijlocul focului” (Vulgata de la Blaj, 1760-1761).

Acest ultim exemplu iese din seria dublei echivalări, dintr-un motiv care ține deopotrivă de traducerea din latină în română și, mai cu seamă, de lectura eronată a termenului latinesc: „frumseța celui ales” dezvăluie alunecarea *species electri* înspre *species electi*.

Putem încheia seria cu o mărturie recentă, literară: „m-am uitat și, iată, a venit de la miazănoapte un vînt năpraznic, un nor gros și un snop de foc, care răsîndea de jur-împrejur o lumină strălucitoare, din mijlocul căreia scipea ceva ca un metal incandescent în mijlocul focului” (Mircea Cărtărescu, *Orbitor*, Ediție definitivă, Humanitas, 2007, p. 1287).

6. Termenii românești

Sensul curent al termenului *electron/electrum* este cel de aliaj din aur și argint, de culoare galben-deschis pînă la alb-argintiu; se găsesc uneori în el urme de nichel, platină, cupru, rodiu (rhodium), paladiu (palladium) alte metale. Aliajul este maleabil, ductil și conductibil electric. În Antichitate, monedele din electru natural (aproximativ 75% aur și 25% argint) au circulat cu o rată de schimb care le plasa firesc mai aproape de aur decît de argint: aurul pur față de argint era 13,3 la 1, iar electrul față de argint era 10 la 1. Raportul dintre aur și argint în aliajul acesta a variat fie ca o consecință a calităților naturale ale aliajului fie, plauzibil, ca parte a unui proces de depreciere monetară. Aliajul obținut pe cale artificială, din aur și argint, era numit în egală măsură *electrum*.

Mai frecvent decît așa-numitul *electrum* alb (care în Antichitate era considerat argint, fiind de fapt argint cu un mic adaos de aur), aliajul cunoscut sub numele de *electrum* are o culoare care oscilează între galben și alb, fără a se apropia însă suficient de mult de alb: este galben pal sau alb-gălbui. Același termen se folosea pentru chihlimbar, probabil din pricina culorii galben-pal a unor varietăți. Datorită calităților electrostatice ale chihlimbarului s-au creat termenii științifici moderni electron și electricitate, *vide infra*.

Dicționarele oscilează deopotrivă: *electru/ambra*, cu varianta *ilectru*, termen vechi. Ambra, la rîndul său, este substanță ceroasă, brună-cenușie, cu miros de mosc, formată în intestinul unei specii de cașalot și care se întrebuintează în parfumerie. Dacă ambra este echivalată de chihlimbarul cenușiu, ambra galbenă este chiar o denumire pentru chihlimbar.

Etimologia termenilor antici nu este de folos în distingerea aliaj *vs* rășină. Latinescul *electrum* este explicat în relație directă cu grecescul ἤλεκτρον, iar atestările nu permit identificarea certă ca aliaj sau ca rășină (chihlimbar). În greacă, termenul (cu o etimologie, de altfel, obscură) aparține ansamblului de derivați ai lui ἠλέκτωρ (masculin), „strălucitor”, epitet al soarelui (Il. 6.513), al lui Hyperion (Il. 19.398; H. Ap. 369), al focului (Emp. 22.2): ἤλεκτρίς (feminin) epitet al lunii și ἤλεκτρον (neutru)/ ἤλεκτρος (masculin sau feminin, genul gramatical neputând fi dedus din atestările la Homer, Hesiod, Platon): aliaj de aur cu argint și ambră. De aici: ἤλεκτρίδες νῆσοι, Insulele ambrei. Derivații termenului ἤλεκτρον se regăsesc în onomastică (Electra, Ἠλέκτρα) și, cu o descendență viguroasă, în limbile moderne: „electric”, din neolatinul (latina științifică) *electricus*, „asemenea chihlimbarului”, vine de la acest nume al chihlimbarului.

Iez. 1.4, cu certitudine, conține termenul *electrum* cu sensul „aliaj de aur și argint”. Nu este însă mai puțin adevărat că, fiind vorba de o viziune, este favorizat simțul văzului, deci este relevantă culoarea: de aceea este acceptabilă, literar, transpunerea prin „chihlimbar”, mai cu seamă în condițiile în care precizia filologică este contrabalansată de firescul expresiei. Termenul unic care ar trebui să poată reda în limba română (și în limbile moderne) „aliaj de aur și argint”, *electru*, este nu doar explicat în dicționar ca „ambră”, ci face și o inevitabilă trimitere la electricitate. Trimitere care rămâne subiacentă în numeroase traduceri, e.g. „metal incandescent”.

Bibliografie

- Anchor Bible: *Ezekiel 1-20. A New Translation with Introduction and Commentary* by Moshe Greenberg, Doubleday&Company, Garden City, New York, 1983.
- Gîndirea asiro-babiloniană în texte*, traduceri de Athanase Negoiaș, Bibliotheca Orientalis, București, 1975.
- Grégoire le Grand, *Homélies sur Ézéchiél*, texte latin; introduction, traduction et notes par Charles Morel; vol. I (c. I), Cerf, Paris, 1986 (Sources Chrétiennes, 327).
- Halperin, David J., *Seeking Ezekiel. text and Psychology*, Pennsylvania state University, Pennsylvania, 1993.
- Ionescu, Răzvan, *Cînd sfinții mergeau la teatru. Ecouri dintr-un altfel de Bizanț*, București, 2007.
- Klein, Ralph W., *Ezekiel 1. A Commentary on the Book of the Prophet Ezekiel, Chapters 1-24*, *Ezekiel. The Prophet and His Message*, University of South Carolina Press, Columbia (South Carolina), 1988.
- Lampe, G. W. H. (ed.), *A Patristic Greek Lexicon*, Oxford University Press, Oxford, 1961.
- Lust, Johan, Eynikel, Erik, Hauspie, Katrin (eds), *Greek-English Lexicon of the Septuagint*, Stuttgart, 1992, 1996; ed. a II-a 2003.

- McGregor, Leslie John, *The Greek Text of Ezekiel. An Examination of Its Homogeneity* (Septuagint and Cognate Studies, 18), Scholars Press, Atlanta (Georgia), 1985.
- Petuchowski, Jacob, Thoma, Clemens (eds), *Lexiconul Herder al învățării iudeo-creștine. substraturi, clarificări, perspective*, traducere de Dumitru Ionescu-Stăniloae, Humanitas, București, 2000.
- Plinius, *Naturalis historia. Enciclopedia cunoștințelor din Antichitate*, Ioana Costa (ed.), 6 vol., Polirom, Iași, 2001-2004.
- Ziegler, Joseph (ed.), *Ezechiel (Septuaginta: Vetus Testamentum Graecum Auctoritate Academiae Scientiarum Göttingensis editum*, vol. 16, pars I), Vandenhoeck und Ruprecht, 1952; ed. a II-a 1977.
- Zimmerli, Walther, *Ezechiel*, seria *Biblischer Kommentar altes Testament*, Neukirchener Verlag des Erziehungsvereins, Neukirchen-Vluyn, 1969; *Ezechiel 1. A Commentary on the Book of the Prophet Ezekiel, Chapters 1-24*, traducere din germană în engleză de Roland E. Clemens, 1979.